کورته مێژووی ڕۆژی جیهانی ژنان

شەماڵ علی
shemalali@yahoo.com

ڕۆژی جیهانی ژنان لە سەردەمێکدا دەرکەوت کە ڕۆژگاری قەیرانی گەورەو هەڵچوونی کۆمەڵایەتی بوو، ئەم ڕۆژە لە ئامێزی جووڵانەوەی شۆڕشگێڕانەی کرێکارانو خەباتی جەماوەری کرێکاران بۆ بەدیهێنانی ژیانێکی باشترو جیهانێکی باشتر لەدایک بوو. هەربۆیە ئەم ڕۆژە هەڵگری مانای گەورەی ناڕەزایەتیو خەباتی سیاسیە. هەر لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە لە وڵاتە پیشەسازیە گەورەکاندا ژنان بە ژمارەی زۆر هاتنە مەیدانی کارکردنو بوونە کارگەری بە کرێ. کاری ژنان تایبەت بوو، پیشەسازی ئەو سەردەمە شورەیەکی لە جیاکردنەوەو هەڵاواردنی جنسی بەسەر کرێکارانی ژندا داسەپاندبوو، کاری ژنان بە زۆری لە مەیدانی ڕستنو چنینو جلوبەرگ

قەتیس هێڵرابوو، ژنان تەنانەت لە چاو پیاوانی کرێکاریشدا لەو سەردەمەدا، کرێیان لە خوارترو هەلومەرجی کارکردنیان دۆزەخی تر بوو.

هاتنەمەیدانی ژنان بۆ کارکردن هاوکات بوو لەگەڵ پەرەگرتنی جووڵانەوەی کرێکارییو پێکهاتنی ئیتیحادیە کرێکارییە گەورەکانو پەرەگرتنی خەباتی ئابووریو سیاسی کرێکاران. لە هەمان کاتدا لە هەموو وڵاتانی ئەوروپاو ئەمریکا جووڵانەوەی ژنان، ژنان لە هەموو چینو توێژەکان بۆ مافی دەنگدان پەرەی دەگرت، هەلومەرجی تازەو هاتنە مەیدانی ژنان بۆ کارو بەشداری لە ژیانی ئابووریو کۆمەڵایەتی دیادرەیەکی نوێ بوو بەرەورووی ئەو قیدوبەندانە دەبووەوە کە بێمافی سیاسی بەسەر ژناندا سەپاندبوو.

بیرۆکەی کردنی 8ی مارس بە ڕۆژی جیهانی ژنان دەگەڕێتەوە بۆ ئەو خۆپیشاندانەی کە ژنانی کرێکار لە نیویۆرک لەم ڕۆژەدا لە ساڵی 1857 بۆ ناڕەزایەتی دەربڕین بەرامبەر هەلومەرجی کاریان بەڕێیان خست. ئەم خۆپیشاندانە کریکارانی جلوبەرگ ئەنجامیاندا کە لەگەڵ سەرکوتی پۆلیس ڕووبەڕوو بوو بڵاوەی پێکرا. لە مانگی ئۆگۆستی ساڵی 1907 بیرۆکەی خۆپیشاندانی ساڵانە بۆ داکۆکی لە ژنانی کرێکارو مافەکانی ژنان لە لایەن ڕابەرێکی سۆشیالیستی ژن، کلارا زیتکینەوە لە کۆبوونەوەیەکی گروپی ژنانی سۆشیالیستی سەر بە ئەنتەرناسیۆنالی دووەم پێشکەش کرا. ساڵی 1908 ژنانی سۆشیالیستی ئەمریکا لە 8ی مارسدا یەکەمین ڕۆژی ژنانیان بە خۆپیشاندانێکی فراوان ڕاگەیاند، ساڵی دوای ئەو، واتە 1909 لە 28ی فەبریوەریدا هەزاران ژن لە گەڕەکی مانهاتنی شاری نیویۆرک لەم ڕۆژەدا ڕێپێوانیان کرد. ئەم خۆپیشاندانە بە دوای مانگرتنێکی گەورەو شکۆداری کرێکارانی ژن لە نیویۆرکدا هات کە تیایدا زیاتر لە 20 هەزار کرێکار دەستیان لەکار کێشایەوەو بۆ ماوەی زیاتر لە 14 هەفتە سەرەڕای فشارو دەستگیرکردنو ڕاونان، مانگرتنەکە درێژەی پێدرا.

بیرۆکەی کلارا زیتکین لەگەڵ نیازی وەفدی ژنانی سۆشیالیستی ئەمریکا بۆ کۆنفرانسی ژنان کە لەلایەن ئەنتەرناسیۆناڵی دووەم لە کۆپنهاگن لە ساڵی 1910دا بەسترا یەکی گرتەوە. لەم کۆبوونەوەیەدا لەسەر پێشنیاری کلارا زیتکین بڕیاردرا کە هەموو ساڵێک لە هەموو وڵاتەکان لە ڕۆژێکی دیاریکراودا خۆپیشاندانو ئاکسیۆن بەڕێبخرێتو خواستەکانی ژنانی کرێکار لە ناو ئەوانەشدا مافی دەنگدان بۆ ژنانی کرێکار بەرزبکرێتەوە، ئەم بڕیارە لە لایەن 100 هەڵسوڕاوی سۆشیالیستی ژن کە لە 17 وڵاتەوە هاتبوون پشتگیری کرا. ساڵی دوای ئەو، واتە 1911 ڕۆژی 19ی مارس وەک ڕۆژی جیهانی ژنان لە

وڵاتەکانی ئەڵمانیاو نەمساو سویسراو دانیمارک یاد کرایەوە. هەڵبژاردنی ئەم ڕۆژە بەو بۆنەیەوە بوو کە پاشای پروسیا (یەکێک لەو میرنشینانەی کە دواتر لە پاڵ چەند میرنشینی تر ئەڵمانیای لێ پێکهات) لە ساڵی 1848 بەڵێنێکی بەجێنەهێنراوی بە ژنان دا کە مافی دەنگدانیان لە پەرلەماندا هەبێت.

چەند ڕۆژ دوای ئەو یادکردنەوەی ڕۆژی جیهانی ژنان، ڕووداوێکی دڵتەزێنو لەیادنەچوو کێشەی ژنانی کرێکارو ڕابردووی خەباتو جووڵانەوەی ژنانی کرێکاری ئەمریکا هێندەی تر بەرجەستە کردەوەو خەباتی لەم مەیدانەدا چەند بەرابەر گەرمتر کرد. ئەو ڕووداوەش سووتانی 146 کرێکاری ژن لە کارگەی جلوبەرگی ترایەنگڵ بوو لە نیویۆرک.

ئەم ڕووداوە کە لە مێژووی شاری نیویۆرکدا هەتا 11ی سەپتەمبەری 2001، گەورەترینو تراجیکترین ڕووداوی شوێنی کار بوو. ڕۆژی 25ی مارسی ساڵی 1911 لە کارگەیەک کە هەموو شتێک تیایدا بۆ کارەسات ئامادە بوو، ڕووی دا. خاوەنکارانی ئەم کارگەیە ساڵێک لەوەوبەر بەدوای مانگرتنی سەرکەوتووانەی ناسراو بە ڕاپەڕینی 20 هەزاریی ڕازی نەبوون کۆنتراکت لەگەڵ ئێتیحادیەی ژنانی کرێکاری جلوبەرگ ئیمزا بکەن. ناو ئەم کارگەیە پڕ بوو لە قوماش کە زۆر خێرا دەکرا گڕ بگرن، مەکینەکانی دروومان کە بەکاردەهێنران سەرچاوەیەکی مەترسی بەردەوامی پزیسکی کارەبایی سوتێنەر بوون، هەندێک لە کرێکارانو پاسەوانانی پیاوی ناو ئەم کارگەیە جگەرەیان دەکێشاو بۆ ڕووناکی لە زۆر شوێنی ئەم کارگەیەدا سوود لە لۆکس وەردەگیرا، خاوەنکارەکان بە ناو بۆ ڕێگاگرتن لە پاوسو پشووی مۆڵەت نەدراو دەرگاکانی بەشەکانی کارگەیان لەسەر کرێکارەکان دادەخستو بێدەربەستیەکی گەورەیان بۆ فەراهەمکردنی شوێنی دەربازبوون لە کاتی ئاگرکەوتنەوەدا، نیشاندابوو.

کاتێک ئاگر لە قاتی هەشتەمی کارگەکەدا کەوتبووەوە، قاتی دەهەم کە خاوەنکارەکانی لێبوونو کرێکارانی قاتی هەشتەم زوو ئاگاداری مەترسیەکە بوبوون، بەڵام ئاگاداریی پێویست بە کرێکارانی قاتی نۆهەم نەدرابوو، خاوەنکارەکانو بەشێک لە کارمەندەکان لە قاتی دەهەمەوە چووبوونە سەربانو دەرچوبوون، ئەوانەی قاتی هەشتیش فریای خۆدەربازکردن کەوتبوون، بەڵام کرێکاران لە قاتی نۆهەم بوون، یان لە نێو دوکەڵو بڵێسەی ئاگر گڵوکۆیان دامرکابوو، یاخود بە ناچار لە پەنجەرەکانەوە خۆیان هەڵدابووە خوارەوەو 62 کەسیان بەم جۆرە گیانیان لە دەستدابوو. بە گشتی 146 کرێکار کە بەشی هەرەزۆریان کچۆڵەی کرێکاری کۆچکردوو بوون گیانیان لە دەستدا. هەفتەیەک دوای ئەم ڕووداوە لە نێوان 80-100 هەزار کەس لە ڕێپێوانێکی ماتەمینیو ناڕەزایەتی بە بۆنەی ئەم ڕووداوەوە لە شەقامەکانی نیویۆرک بەشدارییان کرد.

خاوەنکارانی ئەم کارگەیە، لە حاڵێکدا کە بێدەربەستیو بێباکیان بە ژیانی کرێکاران ئاشکرابوو، لە دادگای لە تۆمەتی قورس بێتاوانکرانو تەنها سزایەکی مالی زۆر کەم دران. بۆ هەر کرێکارێک کە گیانی لە دەست دابوو، 75 دۆلار سزا دران کە دەبوو بیدەن بە کەسوکاری کرێکاران، بەڵام لە بەرامبەردا نزیکەی 60 هەزار دۆلاریان لە بری خەسارەتی کارگەکەیان لە کۆمپانیای بیمە وەرگرت کە دەیکردە زیاتر لە 400 دۆلار

له بەرامبەر هەر کرێکارێکی کوژراودا. شایانی باسە کە تا ئەمڕۆش ئاشکرا نەبووە کە ئایا ئاگرکەوتنەوەکە پێشهاتێکی نەخوازراو بووە، یاخود بە دەستی ئەنقەست کراوە.

ئەم ڕووداوە کێشەی ژنانی کرێکاری لە ئاستێکی زۆر فراواندا ناساندو سەرنجی ئیتیحادیە کریکاریەکانو ڕای گشتی بۆ بابەخدان بەم کێشەیە ڕاکێشا. لە دوای ئەو ڕووداوەوە هەموو 8 ی مارسێک یادی ئەو کارەساتە جەرگبڕە دەکرێتەوە. ساڵی 1913 ڕۆژی جیهانی ژنان لە جیاتی 19 مارس گواسترایەوە بۆ 8 ی مارسو لە گەلێک وڵاتی ئەوروپا ئەم ڕۆژە بە ڕێپێوانی گەورە یادکرایەوە، خواستی ڕێپێوانەکان لە پاڵ خواستە ئەسڵیەکانی ژنانی کرێکار خواستی ئاشتیو ڕیگاگرتن لە شەڕیشی بۆ زیادکرا. ئەم ڕێپێوانانە لەسەروو بەندی خۆئامادەکردنی دەوڵەتەکانو سوپاکانی سەرمایەدارانی دنیا بۆ شەڕ سازدرا، هەر بۆیە خەسڵەتی دژی جەنگو خواستی ئاشتی تیایدا زۆر بەرجەستە بوو.

ساڵی 1917 8 ی مارس لە ڕووسیا، کە بە پێی ڕۆژمێرری کۆنی ڕوسیا (ڕۆژژمێری جولیانی) دەکەوتە دووایین ڕۆژی مانگی شوبات

شوباتو ڕێکەوتی 23 ی مانگ بوو، ڕێپێوانیکی گەورەی ژنان لە شاری پیترسبۆرگ ئەنجامدرا. ئەم ڕێپێوانە کە بۆ داواکردنی مافی دەنگدانو خواستەکانی ژنانی کرێکار بوو لە بارودۆخیکی زۆر تایبەت بەڕێوە چوو، سەرماو برسێتی تەنگی بە خەڵک هەڵچنیبوو، تورەیی لە جەنگو درێژەکێشانی لە پاڵ ئەو بارودۆخەدا خەڵکی هێنابووە جۆشو خرۆش. هەربۆیە ڕێپێوانی 8ی مارس بوە سەرەتای فراوانبوونەوەی ناڕەزایەتیەکانو سەرەنجام دوای هەفتەیەک تزار دەستبەسەر کراو دەسەڵاتی لێ سەندرایەوە. بەم جۆرەش 8ی مارسی 1917 لە ڕوسیا بووە یەکەمین هەنگاوی ئەو شۆڕشەی کە بە شۆرشی شوباتی 1917 ناسراوە، کە دواتر خودی ئەم شۆڕشەش بووە سەکۆی شۆڕسی مەزنی ئۆکتۆبەر.

لە دوای شۆڕش بە هەوڵی ئەلکساندرا کۆلۆنتای کە یەکێک لە هەڵسوڕاوانی ناسراوی جووڵانەوەی ژنان بوو و یەکەمین وەزیری ژن بوو، دەسەڵاتی سۆڤیتی لە ڕوسیا 8 ی مارسی وەک ڕۆژێکی پشووی ڕەسمی ڕاگەیاند، بەڵام بە کردەوە لە 1965 بە دواوە بووە ڕۆژی پشوو کارنەکردنی گشتی لە یەکێتی سۆڤیەتدا.

به بۆنەی یادی 50 ساڵەی ڕاگەیاندنی ڕۆژی جیهانی ژنان ساڵی 1960 729 نوینەر لە 73 وڵاتەوە لە کۆپنهاگن کۆبوونەوەو لەم کۆنفرانسەدا ڕاگەیاندنێک بۆ پشتیوانیکردن لە مافە سیاسی، ئابووریو کۆمەڵایەتیەکانی ژنان پەسەند کرا.
لە ساڵی 1975 کە وەک ساڵی جیهانی ژنان ڕاگەیەنرابوو، نەتەوە یەکگرتووەکان دەستی کرد بەوەی کە هەموو ساڵێک 8 ی مارس وەک ڕۆژی جیهانی ژنان یادبکاتەوە. ئەمڕۆ 8 ی مارس لە زۆربەی هەر زۆری وڵاتەکانی جیهان یاد دەکریتەوەو لەم ڕۆژەدا یان لە ڕۆژە پشووەکانی نزیک بەم ڕۆژە ڕیپێوانو خۆپیشاندانو کۆرو کۆبوونەوەی جۆربەجۆر بەرپا دەکرێت. بەڵام 8 ی مارس تەنها لە 30 وڵاتی دنیا پشووی ڕەسمیە.
نزیکەی 100 ساڵ دوای ڕاگەیاندنی 8 ی مارس هیشتا لەگەلێک جێگاو وڵاتی دنیادا ژنان بێبەشترینو ژێردەستەترین توێژەکانی کۆمەلگاکان پیک دەهینن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ژنان لەمرۆی دنیادا لە چاو 100 ساڵ بەر لە ئێستا لە گەلێک مافو ئازادی بەهرەمەند بوونو لە هەندێک لە وولاتان یەکسانی تەواوی حقوقیو سیاسیان لەگەڵ پیاواندا بەدەستهێناوە.
ڕەوەندی 8 ی مارسو میژووی جێکەوتنی ئەم ڕۆژە میژووی خەباتو بەرەنگاریی جووڵانەوەی کرێکاریيو ئازادیخوازیە. لە مانگرتنو ڕیپیوانی ژنانی کرێکارەوە لە سەدەو نیوێک لەمەوبەرەوە، بە قۆناغە گرنگەکانی وەک ڕووداوی ئاگرکەوتنەوەی ئەمریکاو خۆپیشاندانی 8ی مارسی 1917، 8ی مارس نیشانەو جێپەنجەی خەباتی شکۆداری کرێکارانو سۆشیالیستەکانە بە مێژو و فەرهەنگی بەشەریەتەوە.

2009/02/25

This document was created with Win2PDF available at http://www.win2pdf.com.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.